

Krystyna Leśniak-Moczuk

Uniwersytet Rzeszowski

Unifikacja standardu warunków mieszkaniowych na wsi i w mieście na przykładzie powiatu mieleckiego na Podkarpaciu

Wstęp

Mieszkańcy współczesnej wsi w celu podejmowania pracy i zaspokajania swoich potrzeb wychodzą obecnie często poza układ lokalny, czemu sprzyja rozwój infrastruktury technicznej w postaci mediów przekazu i łączności, sieci drogowej i środków transportu. Zmiany w rzeczywistości gospodarczej wsi, inicjujące związki ludności wiejskiej ze światem zewnętrznym, kształtują nowe wzorce kulturowe wsi. Wpływa to na rozszerzanie kręgu kontaktów społecznych, przejmowanie miejskiego stylu życia i modelu konsumpcji, co obniża stopień utożsamiania się z lokalnym środowiskiem. Dyfuzja kulturowa powodowana swobodnym, wahadłowym przemieszczaniem się wiejskiej ludności do ośrodków miejskich, poza granice kraju, a także napływem osadnictwa ludności miejskiej na tereny wiejskie, sprzyja przemianie cech konstytuujących wiejskie społeczności lokalne. Przemiany dokonujące się w środowisku wiejskim, uwarunkowane czynnikami endogenicznymi i egzogenicznymi objawiają się stopniowym zacieraniem różnic pomiędzy wiejskim i miejskim środowiskiem.

Jednym z najbardziej spektakularnych obszarów zacierania się różnic pomiędzy środowiskiem wiejskim i miejskim są warunki mieszkaniowe. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie obecnych przemian dotyczących zasobów mieszkaniowych, urządzania posesji oraz wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczne i przedmioty trwałego użytkowania w środowisku wiejskim na tle miasta w porównaniu do okresu socjalizmu.

Przedstawione w artykule dane pochodzą z terenowych badań autorskich przeprowadzonych w 2006 roku przy wykorzystaniu następujących jakościowych technik badawczych: obserwacja, wywiady kwestionariuszowe, ze scenariuszem i narracyjne. Zebrano także materiały zastane w postaci danych statystycznych pochodzących z trzech ostatnich narodowych spisów powszechnych przeprowadzanych w Polsce w latach 1978, 1988 i 2002, spisów rolnych i roczników statystycznych.

Zakres terytorialny badań obejmuje wsie w powiecie mieleckim położonym w północno-zachodniej części województwa podkarpackiego oraz miasto powiatowe Mielec.

Zasoby mieszkaniowe

Charakterystyka budynków mieszkalnych, posesji, urządzeń wpływających na jakość życia codziennego, dokonana na podstawie danych statystycznych i subiektywnych spostrzeżeń mieszkańców obu środowisk, dokumentuje na przestrzeni prawie trzydziestu lat odrabianie dystansu cywilizacyjnego.

Sytuację mieszkaniową można przedstawić za pomocą wskaźników rozmiarów powierzchni domów i gęstości zaludnienia mieszkań oraz liczby mieszkań oddawanych do użytku.

Tab. 1

Warunki mieszkaniowe w powiecie mieleckim w 1978 i 2002 r.

Nazwa wskaźnika	Wartość wskaźnika dla wsi w 1978 r.	Wartość wskaźnika dla miasta Mielca w 1978 r.	Procentowa wartość wskaźnika dla wsi względem Mielca w 1978 r.	Wartość wskaźnika dla wsi w 2002 r.	Wartość wskaźnika dla miasta Mielca w 2002 r.	Procentowa wartość wskaźnika dla wsi względem Mielca w 2002 r.	Procentowa wartość wskaźnika dla wsi w 2002 r. względem 1978 r.
	1	2	1:2	3	4	3:4	3:1
Powierzchnia użytk 1 mieszk. w m ²	59,8	50,4	+19	86,9	61,4	+42	+45
Pow. użyt 1 mieszk. w m ² na 1 osobę	13,4	13,9	-4	20,2	18,2	+11	+51
Liczba izb w 1 mieszkaniu	2,9	3,2	-8	4,0	3,8	+6	+36
Liczba osób na 1 izbę	1,52	1,14	+33	1,07	0,91	+18	-30
Liczba osób w 1 mieszkaniu	4,5	3,6	+23	4,3	3,4	+27	-4
Średnia liczba osób w 1 gosp. domow.	3,9	3,2	+20	3,8	3,2	+21	-1
Liczba gosp. dom. w 1 mieszk.	1,2	1,1	+2	1,1	1,1	+1	-1
Średnioroczna l. mieszkań wybud. w 1944-88 na 1000 l.	4,1	5,7	-29	x	x	x	x
Średnioroczna l. mieszkań wybud. od 1989 na 1000	x	x	x	2,3	3,7	-36	x

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne. Dane z Narodowego Spisu Powszechnego w Polsce w 1978 i 2002 r.

W analizowanym przedziale czasowym nastąpił znaczny wzrost powierzchni użytkowej mieszkań na korzyść wsi i obecnie jest ona wyższa niż

w mieście o 42%, a w 1978 roku była wyższa o 19%. Powierzchnia użytkowa jednego mieszkania na wsi wzrosła z 59,8 m² w 1978 roku do 86,9 w 2002 roku, czyli o 45%.

W skali ogólnopolskiej na wsi w 2000 roku powierzchnia użytkowa mieszkania wynosiła 72,2 m², a w 2005 roku 85,2 m², w mieście wskaźniki te przybrały wartości 56,2 i 61,5¹. Pod względem wielkości mieszkań na wsi mieleckiej osiągnięto lepsze wskaźniki w 2002 roku aniżeli w Polsce w 2005 roku.

Powierzchnia użytkowa mieszkania na jedną osobę i liczba izb w jednym mieszkaniu w 1978 roku średnio we wsiach powiatu mieleckiego była o 4% i 8% mniejsza niż w Mielcu, a w 2002 roku wskaźniki te przewyższyły standard miejski o odpowiednio 11% i 6%. Pierwszy wskaźnik na wsi wzrósł z 13,4 m² w 1978 roku do 20,2 w 2002 roku czyli o 51%. Drugi wskaźnik wzrósł z 2,9 do 4,0 czyli o 36%.

W skali ogólnopolskiej na wsi powierzchnia użytkowa mieszkania na jedną osobę wynosiła 19,2 m² w 2000 roku i 24,3 m² w 2005 roku, w mieście natomiast wskaźniki te przybrały wartości 19,3 i 22,5². Warunki lokalowe w Polsce zarówno na wsi jak i w mieście są korzystniejsze aniżeli w powiecie mieleckim, ale obserwuje się podobne proporcje i tendencje ich zmian.

Pozostałe wskaźniki warunków mieszkaniowych są regresorami i mniejsze ich wartości są korzystniejsze. Dotyczy to następujących wskaźników: liczba osób na jedną izbę, liczba osób w jednym mieszkaniu, liczba osób w jednym gospodarstwie domowym i liczba gospodarstw domowych w jednym mieszkaniu.

Dzięki zwiększeniu na wsi liczby izb w jednym mieszkaniu, spadła liczba osób przypadająca na jedną izbę z 1,52 w 1978 roku do 1,07 w 2002 roku, tj. o 30%. W stosunku do miasta wskaźnik ten był większy o 33% w 1978 i o 18% roku 2002 roku.

Z analizowanych regresorów najmniej korzystna tendencja dla wsi w porównaniu do miasta utrzymuje się przy wskaźniku liczby osób w jednym mieszkaniu. Wskaźnik ten na wsi względem miasta był większy o 23% w 1978 roku i o 27% w 2002 roku, ale na wsi spadł w 2002 roku o 4% względem 1978 roku.

Wskaźnik średniej liczby osób w jednym gospodarstwie domowym w badanym przedziale czasowym nie uległ zmianie i oscyluje na wsi wokół 3,8, a w mieście wokół 3,2. Stanowi to 20%-ową różnicę na korzyść miasta. Na wsi wskaźnik ten zmniejszył się z 3,9 do 3,8 tj. o 1%.

¹ *Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005*, GUS, US, Olsztyn 2006, s. 61, 119.

² *Ibidem*, s. 61, 119.

Liczba odrębnych gospodarstw domowych w jednym mieszkaniu była większa na wsi niż w mieście o 2% w 1978 roku i o 1% w 2002 roku. Na wsi wskaźnik ten zmniejszył się w badanym okresie z 1,2 do 1,1, tj. o 1%.

Średnioroczna liczba mieszkań wybudowanych w latach socjalizmu i w gospodarce rynkowej jest korzystniejsza dla miasta. Na wsi powiatu mieleckiego w okresie socjalizmu budowało się przeciętnie o 29% mniej mieszkań na 1000 mieszkańców w porównaniu do Mielca, a w okresie gospodarki rynkowej buduje się o 36% mniej. W liczbach bezwzględnych wskaźnik ten wynosił dla wsi 4,05 mieszkania średniorocznie na 1000 mieszkańców w latach 1944-1988 i 2,33 po 1989 roku, a dla miasta odpowiednio 5,7 i 3,66.

Z analizy powyższych wskaźników wynika, że brak jest dużych dysproporcji pomiędzy obu środowiskami, a tam gdzie one występowały w 1978 roku, obecnie nie tylko zniknęły, ale niejednokrotnie sytuacja zmieniła się na korzyść wsi w porównaniu z miastem. Zmniejszyło się zagęszczenie mieszkań na wsi, co upodobiło warunki mieszkaniowe do poziomu miejskiego poprzez wyrównywanie w obu środowiskach wskaźników liczby osób na jedną izbę, liczby osób w jednym mieszkaniu, liczby osób w jednym gospodarstwie domowym i liczby gospodarstw domowych w jednym mieszkaniu.

Do wskaźników korzystniejszych dla wsi względem miasta zalicza się większą powierzchnię mieszkań, większą powierzchnię mieszkalną przypadającą na jedną osobę i większą liczbę izb w mieszkaniu. Niekorzystną sytuację w badanych wsiach w porównaniu z miastem Mielcem ilustrują wskaźniki dotyczące liczby mieszkań oddawanych do użytku w ciągu roku. Warunki mieszkaniowe ludności wiejskiej uległy jednak znacznej poprawie na przestrzeni analizowanych lat przełomu dwóch systemów, socjalizmu i gospodarki rynkowej. Ma to również związek z postępem technicznym w budownictwie realizowanym na terenach wiejskich.

Oblicze architektury polskiej wsi uległo zasadniczym przeobrażeniom na przestrzeni powojennej Polski. Drewniana zabudowa zniknęła z pejzażu obejmując wiejskich. W perspektywie dokonywanych porównań okresu schyłku socjalizmu i czasów obecnych, obserwuje się poprawę jakości zabudowań wiejskich. Ponad 40% respondentów mieszka w nowych murowanych budynkach i tyle samo w starszych budynkach murowanych, a w okresie socjalizmu dotyczyło to 30% respondentów. W nowych budynkach murowanych zamieszkuje największy odsetek osób w wieku 30-45 lat, a w starych budynkach murowanych największy odsetek osób w emerytalnym.

Przed 1990 rokiem jeszcze 16% badanych zamieszkiwało budynki drewniane, a obecnie już tylko 9%, głównie są to osoby w podeszłym wieku. Ponad połowa respondentów z miasta zajmuje mieszkania w blokach wielorodzinnych. Dotyczy to w największym stopniu osób w wieku 45-60 lat. Zwiększył się odsetek osób posiadających domy jednorodzinne – nowe (z 6% do 19%), stare – (z 11% do 13%). Wśród właścicieli tych domów dominuje młodzież do 30 roku

życia. Znikają z miejskiego pejzażu domy drewniane (z 13% do 3%), zamieszkiwane przez osoby starsze.

Trzy czwarte respondentów na wsi uznaje jako bardzo ważną potrzebę posiadania własnego, samodzielnego domu czy mieszkania, to jest obecnie o 10% więcej niż przed 1990 rokiem. W mieście na bardzo duże znaczenie tej potrzeby wskazuje dwie trzecie respondentów, z tym, że po 1990 roku połowa z nich uznaje tę potrzebę za średnio ważną. Na wsi jedna piąta badanych oceniała, że w okresie PRL-u istniała możliwość jej zaspokojenia na bardzo wysokim poziomie, a obecnie uważa tak jedna trzecia respondentów. W mieście zupełnie inaczej kształtuje się możliwość zaspokajania tej potrzeby. Trzy czwarte respondentów twierdzi, że w czasach socjalistycznych był łatwiejszy dostęp do posiadania samodzielnego mieszkania, a obecnie tak sądzi tylko jedna czwarta. Młodzież wiejska ma większe możliwości posiadania własnego mieszkania, aniżeli młodzi z miasta.

Urządzanie domów i posesji

Pomimo wzrostu obowiązków zawodowych ludności wiejskiej i miejskiej w okresie transformacji, zauważalne jest w tych środowiskach zwiększenie dbałości o estetykę domów i posesji oraz bieżące utrzymanie porządku w porównaniu do okresu sprzed 1990 roku. Obserwacje takie poczyniło dwie trzecie respondentów na wsi i trzy czwarte w mieście bez względu na wiek. Jedna trzecia respondentów ze środowiska wiejskiego i 40% z miejskiego uważała, że w czasach socjalizmu nie przywiązywano szczególnej uwagi do estetyki obejścia i wnętrza domów. Dwukrotnie wzrósł odsetek badanych mieszkańców współczesnej wsi, którzy przywiązują większą uwagę do estetyki wyposażenia miejsca zamieszkania, niż w czasach wsi socjalistycznej. Na wsi im starsze pokolenie, tym jego potrzeby estetyczne są mniejsze, a w mieście większe. Uwarunkowane jest to na wsi przyzwyczajeniem osób starszych do dawnego wiejskiego życia przebiegającego w prostocie i skromnych warunkach. W mieście natomiast pokolenie w wieku emerytalnym poświęca zasoby wolnego czasu na zajmowanie się domem i otoczeniem domu. W ocenie respondentów na wsi wystąpił w porównywanym okresie, pięciokrotny wzrost zaspokojenia potrzeb dotyczących estetyki mieszkań, domów i ich otoczenia na bardzo wysokim poziomie, a w mieście ocenia się, że nastąpił pięciokrotny spadek zaspokojenia potrzeb związanych z estetyką miejsca zamieszkania. Wiarygodność tych ocen potwierdza wskaźnik pięciokrotnego wzrostu wskazań niskiego stopnia zaspokojenia tej potrzeby w mieście. Wizualnym potwierdzeniem tych opinii jest brak zauważalnych granic pomiędzy miastem i okolicznymi wsiami. Małe są różnice w wyglądzie domów, ich wyposażeniu, urządzeniu posesji i ogrodów.

Estetyka urządzenia mieszkania tkwi w nie tylko w jakości użytkowanych mebli, ale również w szczegółach wykończeniowych i przedmiotach ozdobnych. Pod tym względem nie ma istotnych różnic w wyposażeniu domów pomiędzy badanymi środowiskami. Przed kilkunastoma laty, co dziesiąty respondent przywiązywał wagę do ozdób w domu, a obecnie jedna czwarta badanych na wsi i w mieście. Zwiększył się przez to popyt na przedmioty ozdobne nadające mieszkaniom przytulny i bogatszy wygląd, zgłaszany w okresie PRL-u na wsi przez 17% i w mieście przez jedną czwartą respondentów, a obecnie przez jedną trzecią w obu środowiskach. Zmniejszyła się nieznacznie liczba respondentów nie używających przedmiotów ozdobnych w domach, na wsi z 21% do 19%, a w mieście z 14% do 11%. Jednakowa jest w obu środowiskach struktura wiekowa respondentów posiadających określony stosunek do estetyki stwarzanego przez siebie otoczenia. O estetyczny wygląd mieszkania stara się najwięcej młodych osób, a najmniej starszych.

Uległ znaczącym zmianom wygląd posesji wiejskiej. Zniknęły składowiska niepotrzebnych, nieużytecznych rzeczy, które były charakterystycznym widokiem wiejskiego podwórka, odróżniającym go od posesji miejskiej. Już w latach osiemdziesiątych należały one do rzadkości i respondenci ocenili liczebność takich posesji na 8%. A obecnie pozostało ich około 7% i są one głównie własnością osób w podeszłym wieku. Przed 1990 rokiem jedna trzecia respondentów posiadała wiejskie podwórka estetycznie urządzone i uporządkowane, a obecnie prawie połowa. Estetyka posesji zależy od wieku jej właściciela. W miarę wzrostu wieku respondenta estetyka otoczenia domu jest mniejsza. Coraz więcej gospodarzy dokonuje oddzielania podwórka gospodarczego od ogrodu i obejścia wokół domu (19% i 30%). Tradycyjne wiejskie ogródki kwiatowe są coraz częściej zastępowane ogrodami urządzoneymi na wzór miejski, z zielenią i roślinami wieloletnimi pochodzenia zagranicznego. Według oceny jednej trzeciej respondentów, przeważnie w młodym wieku, obserwuje się na wsi nowocześnie urządzone ogrody, a przed 1990 rokiem stanowiły one tylko 5%. Ponad połowa respondentów miejskich mieszkających w budynkach zbiorowych nie posiada własnych ogrodów. Kierunki zmian estetyki urządzenia obejść miejskich i ich nasilenie w badanych przedziałach czasowych są identyczne jak w obejściach wiejskich.

W wywiadzie (kobieta lat 36) twierdzi: „*Teraz ludzie bardziej dbają o siebie, o gospodarstwo, obejście. Nie ma porównania, dziadostwo było na podwórkach, a dziś sadi się jakieś drzewa, krzewy żeby było ładnie. Zagospodarowanie ogrodu cieszy. Dawniej nie było czasu na takie rzeczy jak pielęgnowanie ogrodu. Ludzie szli w pole, ci co przychodzili z pracy, czy ze szkoły to trzeba było pomóc w gospodarstwie, kto myślał o krzewach czy ogrodach*”, (kobieta lat 46) „*Jak ktoś był za granicą to widać od razu, to tam jest lepiej koło domu*”, (kobieta lat 73) „*Status mieszkaniowy na wsi jest obecnie zdecydowanie lepszy niż w socjalizmie*”.

Posesję wiejską odróżnia od miejskiej zabudowa gospodarcza. Drewniane budynki gospodarcze (stodoła i stajnia) w okresie schyłku socjalizmu były w posiadaniu jednej trzeciej respondentów, a obecnie ich liczebność spadła o połowę. Są one w posiadaniu przede wszystkim starszych rolników. Gospodarcze pomieszczenia murowane, przed rokiem 1990, były własnością ponad połowy badanych, a obecnie posiada je prawie trzy czwarte respondentów, w tym najwięcej młodych rolników. Coraz bardziej powszechnym elementem składającym się na wiejskie obejście są dodatkowe pomieszczenia gospodarcze typu garaże na samochody i sprzęt rolniczy. Przed 1990 rokiem posiadała je jedna czwarta respondentów, a obecnie ponad połowa, w tym głównie młode pokolenie.

Wyposażenie mieszkań w urządzenia techniczne

W skali ogólnopolskiej wieś dysponuje większymi od miasta zasobami mieszkaniowymi, ale o niższym standardzie wyposażenia w elementy infrastruktury komunalnej. Można jednak podać przykłady dużej dynamiki postępu w nasycaniu wsi poszczególnymi mediami technicznymi. Od 2000 roku następuje poprawa w rozwoju sieci kanalizacyjnej i systemu oczyszczania ścieków. Na Podkarpaciu uruchomiono w 2000 roku 40% nowych podłączeń kanalizacyjnych. Dzięki temu województwo to (wraz z trzema innymi) charakteryzowało się największą dynamiką rozwoju sieci kanalizacyjnej w kraju. W latach 1990-2000 dystans pomiędzy wsią i miastem w zakresie wyposażenia mieszkań w wodociąg sieciowy zmniejszył się dwukrotnie³.

W powiecie mieleckim od lat siedemdziesiątych XX wieku do początku XXI wieku zaistniały olbrzymie zmiany pod względem wyposażenia wiejskich budynków mieszkalnych w urządzenia techniczne. Według wyników badań terenowych połowa domów wiejskich respondentów posiadała łazienki, a obecnie w 91%, wodociągi odpowiednio (30% i 85%), toalety spłukiwane (48% i 85%), centralne ogrzewanie (24% i 79%), gazociągi (17% i 68%), kanalizacja (10% i 66%). W posiadaniu tych urządzeń przoduje pokolenie młodsze, ale urządzenia do użytku zbiorowego jak wodociągi i gazociągi, są użytkowane przez osoby w każdym wieku. Mieszkańcy miasta zajmują lokale wyposażone w powyższe urządzenia techniczne w 95%. Współczesnej wsi nie dzieli w tej dziedzinie tak duży dystans, jak w czasach socjalizmu, kiedy wyposażenie mieszkań wiejskich w te urządzenia sięgało od 10% do 50%, a mieszkań miejskich przeciętnie 70%. Wyniki badań terenowych potwierdzają następujące

³ *Polska wieś. Raport o stanie wsi*, FnRRPR, Warszawa 2002, s. 53-54, 104; F. Kapusta, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, red. M. Kłodziński, W. Dzun, Wydawnictwo AR w Szczecinie, IRWiR PAN, Warszawa 2005, s. 59.

wskaźniki statystyczne ukazujące dynamikę w nabywaniu i użytkowaniu urządzeń technicznych w mieszkaniach na wsi i w mieście na przestrzeni porównywanych lat.

W wodociągi wyposażone było w 1978 roku jedynie jedna czwarta mieszkań wiejskich, a w 2002 roku już 89%, co pozwoliło zmniejszyć dystans do wyposażenia w to urządzenie mieszkań miejskich z 72% do 10%, a zarazem poprawić standard warunków sanitarnych na wsi o 263%. Stan instalacji wodociągów na wsi i w mieście w powiecie mieleckim nie odbiega od poziomu ogólnopolskiego z 2005 roku (wieś – 88,2%, miasto – 98,5%) i w województwie podkarpackim (wieś – 87,6%)⁴.

Tab. 2

Instalacje w mieszkaniach w powiecie mieleckim w 1978 i 2002 r.

Nazwa wskaźnika	Wartość wskaźnika dla wsi w 1978 r.	Wartość wskaźnika dla miasta Mielca w 1978 r.	Procentowa wartość wsk. dla wsi względem Mielca w 1978 r.	Wartość wskaźnika dla wsi w 2002 r.	Wartość wskaźnika dla miasta Mielca w 2002 r.	Procentowa wartość wsk. dla wsi względem Mielca w 2002 r.	Procentowa wartość wsk. dla wsi w 2002 r. wzgl. 1978 r.
	1	2	1:2	3	4	3:4	3:1
Jednostki miary	Udział mieszkań z instalacją w liczbie mieszkań [%]						
Wodociąg	24,5	89,0	-72	89,0	99,2	-10	+263
Ustęp spłukiwany	17,7	86,0	-79	74,5	95,8	-22	+321
Łazienka	20,1	84,9	-76	77,4	96,9	-20	+270
Ciepła woda	21,1	84,8	-75	78,1	97,2	-20	+270
Centralne ogrzew.	7,8	74,8	-90	60,0	94,4	-36	+285
Gaz z sieci	2,5	90,9	-93	80,8	97,9	-17	+3198

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne. Dane z Narodowego Spisu Powszechnego w Polsce w 1978 i 2002 r.

Udział wiejskich mieszkań wyposażonych w ustęp spłukiwany w ogólnej liczbie mieszkań na wsi wynosił w 1978 roku 17,7%, a w 2002 roku 74,5%, co zmniejszyło różnicę pomiędzy wsią i miastem w tym zakresie z 79% do 22% i poprawiło jakość mieszkań na wsi o 321%. Wskaźnik ten na wsi mieleckiej jest identyczny jak na wsi podkarpackiej i wyprzedza wieś ogólnopolską o 1 punkt procentowy. Natomiast wskaźnik w Mielcu jest o 2 punkty procentowe wyższy niż w miastach w Polsce⁵.

⁴ *Charakterystyka obszarów wiejskich...*, s. 64, 65, 120.

⁵ *Ibidem*, s. 64, 65, 120.

Podobny postęp dokonał się w zakresie standardu wyposażenia mieszkań wiejskich w łazienki. Na wsi udział mieszkań z łazienką wynosił na początku badanego okresu 20%, a na końcu 77,4%, co zmniejszyło dystans do miasta z 76% do 20% i wpłynęło na polepszenie warunków sanitarnych na wsi o 270%. Wskaźnik ten na wsi mieleckiej jest o 3 punkty procentowe wyższy niż na wsi w Polsce, a w Mielcu o 5 punktów procentowych wyższy w porównaniu do miast w Polsce⁶.

Funkcjonowanie łazienek uzależnione jest od dostępu do bieżącej ciepłej wody. Wskaźniki ilustrujące tempo wyposażenia mieszkań w oba te media techniczne na wsi i w mieście są prawie identyczne.

Duże dysproporcje pomiędzy wsią i miastem występowały w wyposażeniu mieszkań w centralne ogrzewanie. Na wsi w 1978 roku objęto nim tylko 7,8% ogółu mieszkań, a w 2002 roku już 69%. Wartość tego wskaźnika przekroczyła w 2002 roku poziom z 1978 roku o 285% i pozwoliła na zmniejszenie dystansu wsi do miasta z 90% do 36%. Wieś mielecka wyprzedza pod względem instalacji centralnego ogrzewania wsie w Polsce o 6 punktów procentowych), a miasto Mielec miasta w Polsce o 10 punktów procentowych oraz wsie na Podkarpaciu (o 10 punktów procentowych)⁷.

Najbardziej znaczące zmiany zaistniały w dziedzinie dostępu do korzystania z gazu z sieci przez mieszkańców wsi. Mieszkania wiejskie w 1978 wyposażone roku były w gaz zaledwie w 2,5%, a w 2002 roku aż w 80,8%. Skok ten zmniejszył dysproporcje dzielące wieś od miasta z 93% do 17%. Pod względem instalacji gazu z sieci powiat mielecki i Podkarpacie wyprzedzają wielokrotnie wieś i miasto w skali ogólnopolskiej. Na wsi podkarpackiej 57,4% mieszkań jest wyposażone w gaz z sieci, na wsi w Polsce 17,7%, a w miastach w Polsce 74%⁸.

W obu badanych środowiskach powiatu mieleckiego do wyposażenia domu w instalacje (wodociąg, kanalizacja, centralne ogrzewanie, gaz) przywiązywało bardzo dużą wagę ponad 40% badanych populacji w odniesieniu do okresu PRL-u, a w odniesieniu do obecnych czasów ponad połowa. Na wsi mniejszą potrzebę posiadania takich urządzeń odczuwa starsze pokolenie, a w mieście młodsze. W ocenie wiejskich respondentów możliwość zaspokojenia tych potrzeb w stopniu bardzo wysokim jest w gospodarce rynkowej czterokrotnie większa niż w gospodarce socjalistycznej (40% i 10%). W mieście ponad dwie trzecie respondentów jest zdania, że przed 1990 rokiem łatwiej było zaspokajać te potrzeby na bardzo wysokim poziomie, a po 1990 roku podtrzymuje to zdanie już tylko niecała jedna czwarta respondentów. Spośród badanych najmniej młodych respondentów twierdzi, że w mieście jest bardzo wysoki stopień zaspokajania

⁶ Ibidem, s. 64, 65, 120.

⁷ Ibidem, s. 64, 65, 120.

⁸ Ibidem, s. 64, 65, 120.

tych potrzeb. Wynika to z podwyższania kosztów eksploatacji tych urządzeń, co przy spadku dochodów ogranicza ich dostępność.

Wyposażenie mieszkań w przedmioty trwałego użytkowania

Kolejnym przykładem ujednolicania warunków życia na wsi i w mieście jest sposób meblowania mieszkań. Ponad jedna czwarta respondentów z miasta w czasach socjalistycznych urządzała mieszkania kupując nowoczesne meble, a na wsi czyniło to 14% badanych. W mieście wieloletnich mebli używała połowa respondentów, a na wsi 58%. Wyniki badań wykazują, że w obecnych czasach nastąpiło wyrównanie ukazanych wyżej różnicowań. Ponad połowa respondentów z obu środowisk używa mebli wieloletnich, a ponad jedna trzecia nowoczesnych. Jednakowa jest też struktura wiekowa użytkowników obu typów mebli w mieszkaniach wiejskich i miejskich. Liczba użytkowników mebli wieloletnich jest wprost proporcjonalna do wieku respondentów, a mebli nowoczesnych odwrotnie proporcjonalna.

Wizytówką gospodyni wiejskiej zaczyna być nowoczesna kuchnia wyposażona w sprzęt używany dotąd powszechnie przez mieszkańców miast. Kuchnia na węgiel schodzi do lamusa historii. Na wsi korzystało z nich w schyłkowych latach socjalizmu jeszcze prawie dwie trzecie respondentów, a obecnie ponad jedna czwarta, głównie osób starszych, natomiast w mieście odpowiednio 16% i 3%. Kuchenka gazowa była przed 1990 rokiem wyposażeniem kuchni u jednej czwartej wiejskich respondentów i dwóch trzecich miejskich, a obecnie jednakowo 83% w obu społecznościach. Coraz popularniejsze w analizowanych przedziałach czasowych stają się kuchnie elektryczne w identycznym stopniu na wsi i w mieście (przed 1990 rokiem – 8% i po 1990 roku – 27%). Czajnik elektryczny uzupełnia sprzęt kuchenny na wsi odpowiednio w 7% i 57%, a w mieście – 10% i 74%. Do wyposażenia kuchni u niespełna połowy wiejskich respondentów zalicza się mikrofalówkę, a przed 1990 rokiem znana była jedynie u 4% respondentów. Na wsi ta nowość usprawniająca przyrządzanie posiłków rozpowszechniła się prawie tak samo szybko jak w mieście, gdzie posiadanie mikrofalówek przed 1990 rokiem zgłosiło 6% i po 1990 roku 58% respondentów. W mieście korzystają z niej głównie młodzi, a na wsi osoby w każdym wieku. Lodówka uchodzi za nieodzowny standard sprzętu kuchennego w prawie 100% domów (przed 1990 rokiem używano jej w 70% gospodarstw wiejskich i 83% miejskich). Zamrażarka przed 1990 rokiem była wyposażeniem kuchni prawie u jednej czwartej respondentów w obu środowiskach, a obecnie korzysta z niej trzy czwarte badanych mieszkańców wsi i ponad połowa z miasta. W szerszym zakresie używają jej młodszy respondenci posiadający wieloosobowe gospodarstwa domowe, szczególnie na wsi, gdzie opłacalny jest ubój zwierząt wyhodowanych we własnym gospodarstwie na własne potrzeby.

Nieodzownym wyposażeniem wiejskiego domu jest elektryczny sprzęt gospodarstwa domowego usprawniający utrzymanie czystości. Odkurzacze i pralki były przed 1990 rokiem używane w gospodarstwach ponad połowy respondentów na wsi i trzech czwartych w mieście, a obecnie przez około 92% na wsi i 97% w mieście. Wskaźniki te we wsi mieleckiej nie odbiegają od standardu ogólnopolskiego, według którego obecnie ponad 96% rolników posiada pralkę, a 92% odkurzacz⁹. Podobny poziom wskaźników miasto osiągało już w połowie lat siedemdziesiątych, a na wsi wówczas wskaźnik ten wynosił ponad 80%. W pozostałych artykułach gospodarstwa domowego wieś znacznie odstawała od miasta, na co wskazują poniższe dane.

Tab. 3

Wyposażenie gospodarstw domowych w AGD w Polsce w 1976 r.

	Miasto	Wieś
Jednostki miary	Liczba sztuk na 100 gospodarstw domowych	
Pralki elektryczne	92,7	81,3
Chłodziarki i zamrażarki	77,4	26,7
Odkurzacze elektryczne	70,8	14,9
Fróterki elektryczne	6,8	1,3

Źródło: Opracowanie własne. *Placówki wielokierunkowej działalności kulturalnej ich funkcje i dynamika rozwoju*, red. F. W. Mleczko, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1982, s. 62

O likwidacji dystansu dzielącego wieś i miasto pod względem wyposażenia domu w przedmioty trwałego użytkowania świadczy szybsze tempo rozpowszechnia się montowania zmywarek na wsi niż w mieście, od 2% w obu środowiskach przed 1990 rokiem do 18% na wsi i 14% w mieście. Na wsi wiek respondentów nie ma związku z akceptacją tego nowoczesnego urządzenia, a w mieście wraz z wiekiem zmniejsza się liczba jego użytkowników. Standard i estetyka wyposażenia domu wiejskiego zyskały priorytet w skali wydatków, co upodabnia pod tym względem mieszkańców wsi do środowiska miejskiego, a w czasach socjalizmu dobór przedmiotów trwałego użytkowania w domach wiejskich różnił się na niekorzyść od gospodarstw miejskich i był zróżnicowany w zależności od posiadanych źródeł dochodów¹⁰ oraz ograniczonych możliwości zakupu tego sprzętu (talony itp.).

⁹ Polska wieś. Raport o stanie wsi, op. cit., s. 104.

¹⁰ M. Halamska, *Chłopi na przełomie epok*, IRWiR PAN, Warszawa 1991, s. 53-56; I. Bąk, *Dynamika i zróżnicowanie udziałów miesięcznych wydatków gospodarstw domowych rolników oraz pracowników użytkujących gospodarstwo rolne w Polsce w latach 1990-2003*, [w:] *Rolnictwo a rozwój...*, s. 360-361.

Zakończenie

Najbardziej spektakularny postęp na wsi w ostatnich dziesięcioleciach dokonał się w budownictwie mieszkaniowym. Warunki mieszkaniowe oceniane według wskaźników wielkości powierzchni mieszkalnej i liczby izb są korzystniejsze na wsi niż w mieście. W badanym środowisku wiejskim łatwiejszy jest dostęp do posiadania własnego mieszkania niż w mieście. Tańsze działki budowlane i gospodarczy system budowy domu z wykorzystaniem siły roboczej funkcjonującej w szarej strefie przyciąga inwestorów z miasta. Wyrównany poziom technologii budowlanych, jakości i estetyki wiejskich domów oraz zagospodarowania posesji wokół nich, a także infrastruktury drogowej, nie pozwala niejednokrotnie na odróżnienie zabudowy przy miejskiej ulicy i wiejskiej drodze. Jeszcze większe tempo postępu odnotowuje się w wyposażeniu domów.

Analiza wskaźników statystycznych i wyników badań terenowych wykazała, że infrastruktura komunalna w mieszkaniach była jedną z bardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin wpływających na poprawę warunków mieszkaniowych na wsi mieleckiej. Tempo nasycenia tymi urządzeniami wiejskich i miejskich domów na przestrzeni lat 1978-2002 doprowadziło do podwyższenia standardu mieszkań w obu środowiskach. Wyposażenie wiejskich mieszkań w wodociąg, ustępy splukiwane, łazienki, ciepłą wodę, centralne ogrzewanie i gaz z sieci w latach siedemdziesiątych oscylowało w granicach 3%-25%, a w mieście 75%-90%. W dynamicznie rozwijającej się pod tym względem wsi wyposażenie to osiągnęło obecnie poziom 60%-90%, a w mieście podwyższyło się do 95%-99%. Dostęp do urządzeń komunalnych w wiejskich domach w badanym rejonie jest zbliżony do warunków miejskich. Wpływa to na zmniejszanie dysproporcji pomiędzy warunkami mieszkaniowymi na wsi i w mieście oraz zwiększanie komfortu mieszkań i polepszenie warunków sanitarnych w wiejskich domach. Utrzymujące się jeszcze różnice dotyczą części starego budownictwa na wsi, natomiast wyposażenie domów w nowym budownictwie wiejskim nie ustępuje standardom miejskim.